

PLINIJAUS LAIŠKŲ ADRESATAI: CHARAKTERIŲ ĮVAIROVĖ

Anna Maciūnienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros asistentė

Plinijaus Jaunesniojo laiškuose labai daug dėmesio skirta retorikos, literatūros, kultūros klausimams. Jis lygina romėnų ir graikų literatūrą, nagrinėja literatūros teorijos klausimus, komentuoja tuometinę literatūrinę situaciją, polemizuoja su kitais literatais, pateikia įvairių literatūrinių kūrinių bei žanrų įvertinimus, analizuoja įvairias retorikos problemas.

Plinijaus laišškai paprastai skirstomi į dvi dalis: asmeninė korespondencija, kurią sudaro 9 knygos laišku, skirtų jo draugams, Romos aukštuomenės atstovams, ir oficialioji korespondencija – tai Plinijaus laišškai imperatoriui Trajanui, jie yra parašyti pagal oficialaus laiško šabloną ir tradicinę formą. Oficialioji korespondencija atspindi Bitinijos provincijos gyvenimą – laiškuose aptariami įvairūs provincijos valdymo reikalai: politiniai, administraciniai, teisiniai, finansiniai klausimai, pateikiama daug autobiografinių duomenų, sveikinimų, prašymų, skirtų Trajanui, o asmeninė korespondencija yra įdomesnė literatūrinio ir kultūrinio požiūriu. Akivaizdžiai pastebimas glaudus ryšis tarp I, IX ir X laišku knygų¹. Šie faktai rodo, kaip mano Plinijaus

kūrybos tyrinėtojai, kad Plinijus iš pat pradžių ketino skelbti laiškus, todėl rašė juos labai dėmesingai, kruopščiai aptardamas kiekvieną smulkmeną. Jis norėjo būti skaitomas ateities kartų, laiške Tacitui rašo: „*Posteris an aliqua cura nostri nescio, nos certe meremur ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum), sed studio et labore et reverentia posterorum*“² (*Epist.* IX, 14)³. Tyrinėtojai⁴ pažymi, kad kiekvienas Plinijaus laiškas, kad ir kam jis būtų skirtas, yra parašytas kaip nedidelis literatūros kūrinys, rūpestingai puoselėjant stilių.

Iš tikrųjų Plinijaus laišškai yra vienas patikimiausių informacijos apie visuomeninį, socialinį bei politinį Romos gyvenimą I a. po Kr. to meto politinės visuomenės įpročius, elgesį bei tradicijas, šaltinių. Plinijaus laiškuose randame daug žinių apie įvairių magistratų pareigas, pamatome jaunuolių *cursus honorum*, susipažįstame su garsiomis teismo bylomis ir žinomais oratoriais, įvairiomis Romos impe-

² „Nežinau, ar palikuonims mes rūpėsime, tačiau tikrai esame verti, kad bent kiek rūpėtume, ne dėl gabumų (nes tai būtų puikybė), bet dėl uolumo, pastangų ir pagarbos ateities kartoms“ (vertimas straipsnio autorės).

³ Straipsnyje remiamasi leidiniu C. Plini Caecili Secundi *Epistularum libri novem*. Recognovit Henricus Keli, Lipsiae: Teubneri, 1896.

⁴ S. E. Stout, *Scribe and Critic et Work in Pliny's Letters*, Indian Univ. Press, 1954, 226.

¹ J. Crook, „The Letters of Pliny: A Social and Historical Commentary by A. N. Sherwin-White“, *The Classical Review*, New Series, Vol. 17, No. 3 (Dec., 1967), 311–314, 313.

rijos problemomis, literatūriniais aukštuomenės skoniais, grožimės antikinės Italijos gamtos vaizdais. Laiškuose aptariami literatūros ir retorikos klausimai, išsilavinimo problemos, pateikiamos garsių Romos piliečių biografijos, užsimenama vergovinės santvarkos krizė, aiškinami žemės ūkio ypatumai bei įvairios provincijų problemos.

Asmeniniai Plinijaus laišakai skirstomi į literatūrinius, filosofinius, istorinius, teisminius, buitinius, humoristinius, biografinius ir t. t. Jie nepasižymi vieningu stiliumi ir stebina temų gausa. Plinijaus laišakai yra vertingi dėl to, kad pateikia skaitytojams to laikotarpio visuomenės ir buitines vaizdą, mini daug faktų bei tuometinės visuomenės gyvenimo detalių, taip pat nupiešia virtinę įvairių žmonių charakterių bei portretų.

Beveik kiekviename laiške Plinijus užsimena apie vieną ar kitą asmenybę, pateikia įvairių to žmogaus biografijos faktų bei charakterio bruožų. Tarp Plinijaus adresatų ir tarp tų, apie kuriuos jis užsimena laiškuose, esama daug žinomų istorinių asmenybių: nuo imperatorių ir konsulų iki paprastų liaudies tribūnų ir kvestorių, tačiau taip pat labai daug ir nežinomų vardų. Nekreipdamas dėmesio į vaizduojamo žmogaus padėtį visuomenėje, Plinijus piešia tą charakterį, kuris jam atrodo įdomesnis: tarp jo kuriamų portretų galima rasti žmonių, kurie buvo žymūs Nerono laikais, ir gausu tokių, kurie vos buvo pradėję siekti politinės karjeros. Plinijaus aprašytos asmenybės yra: istorikas Tacitas, konsulas Kornelijus Rufas, valstybės veikėjas ir istorikas Plinijus Vyresnysis, konsulas Verginijus Rufas, Plinijaus žmonos senelis Kalpurnijus Fabatas, Plinijaus draugas Vokonijus Romanas, būsimasis konsulas Umidijus Kvadratas, Plinijaus draugas Kaninijus Rufas, konsulas Vestricijus Spurina, poetas Silijus Italikas, oratorius Re-

gulus ir kiti. Be gausybės vyrų portretų, Plinijus laiškuose pateikia ir moterų charakteristikas. Labai ryškūs Gispulos, Kalpurnijos, Arijos, Fanijos, Pompėjos Celerinos paveikslai.

Kalbėdamas apie konkretų asmenį ir norėdamas skaitytojui parodyti visapusišką to žmogaus portretą, Plinijus vartoja daugybę priemonių: kalbą, intonaciją, retorines figūras, epitetus, būdvardžių laipsnius ir t. t. Išskirtiniu Plinijaus kūrybos bruožu galima pavadinti tai, kad jis niekada viename laiške nepateikia visų asmenybės charakterio detalių, bet pamažu suformuoja norimą vaizdą, vis papildydamas jį keliuose laiškuose, o tai suteikia Plinijaus pasakojimui dinamikos ir padeda išvengti monotoniškumo⁵. Viename laiške jis dažniausiai užsimena tik apie kai kuriuos asmenybės bruožus, o galutinis vaizdas atskleidžia tik perskaičius keliolika laiškų, kurie neretai yra išbarstyti per visą rinkinį. Šis metodas būdingas ne tik kuriant išsamų tam tikros asmenybės portretą, bet ir visai Plinijaus kūrybai, nes kiekvienas jo laiškas, nors ir yra tarsi atskiras kūrinėlis, savo tikrąją vertę įgyja kitų laiškų, kurie skaitytojui gali būti pateikti keliuose laiškų knygose, kontekste. Autoriaus manymu, toks laiškų išdėstymas privers jų skaitytoją mąstyti. Plinijus savo adresatus apibūdina kaip teigiamus asmenis, labai retai pateikia skaitytojams neigiamus jų bruožus, nebent jei apibūdinamas asmuo jau būna miręs⁶.

Plinijaus laiškų tyrinėtojai sutaria, kad adresatų pasirinkimas, jų charakterizavimas, kitų asmenybių vaizdavimas ir tam tikros aplin-

⁵ Мария Евгеньевна Грабарь-Пассек, «Плиний Младший как литературный критик», *Очерки истории литературной критики*, Москва: Наука, 1963, 230.

⁶ A. N. Sherwin-White, „Pliny, The Man in His Letters“, *Greece & Rome*, Second Series, Vol. 16, No. 1 (Apr., 1969), 76–90, 76.

kos sukūrimas neturi ypatingos reikšmės, – visa tai galima vadinti literatūriniu fonu, arba priemone, kuria naudodamasis Plinijus perduoda daug vertingesnių žinių bei idėjų⁷.

Plinijaus pateikiama asmenybės charakteristika sudėliojama iš įvairių detalių. Pirmiausia, laiško tonas parodo Plinijaus požiūrį į vaizduojamą asmenį, santykį su juo bei jo vertinimą. Laiškai būna draugiški, oficialūs, pagarbūs, patariamieji, pamokomieji, paniekiamieji, ironiški ir t. t. Draugiški laišakai skirti draugams – Tacitui, Vokonijui Romanui, Arijanui Maturui, Kaninijui Rufui, Kornului Tertului ir kitiems. Dažnai šiuose laiškuose aptariami ir oficialūs klausimai, rimtos problemos, ginčijami įvairiomis temomis, tačiau ir tada Plinijus sugeba keliais sakiniais arba žodžiais užsiminti apie gražią savo ir adresato draugystę. Dažniausiai draugiškumas išsakomas laiško pradžioje arba pabaigoje. Pavyzdžiui, laiške Tacitui (IV, 13), prašydamas jo padėti surasti mokytoją savo gimtajam miestui, Plinijus nepamiršta pasidžiaugti sėkminga Tacito kelione per Italiją.

Plinijaus laiškų korpuse yra patariamųjų laiškų, atitinkančių retorikos *genus deliberativum* žanrą. Plinijų domino literatūros, iškalbos, išsilavinimo problemos. Dažniausiai patarimas ar paraginimas išsakomas pasitelkiant kokio nors doro žmogaus gyvenimą kaip pavyzdį. Plinijus pataria savo draugams, kokias knygas skaityti, kokius autorius mėgdžioti, su kuo bendrauti, į ką lygintis. Pavyzdžiui, laiške Genialui (VIII, 13) Plinijus pagiria jaunuolį už tai, kad šis stropiai studijuoja, ir už tai, kad turi galimybę mokytis tėvo padedamas. Laiške Spurinai (V, 17) Plinijus džiaugiasi, kad ji palaiko bei globoja gabius jaunuolius ir pertei-

kia savo įspūdžius apie Kalpurnijaus Pizono viešai skaitytas eiles bei jų autorių.

Paniekinamuosius laiškus reikėtų paminėti būtent dėl to, kad jų nėra daug. Autoriaus panieka niekada nebūna skirta laiško adresatui, kuriam Plinijus dažniausiai rodo savo palankumą ir draugiškumą, paniekiamai jis atsiliepia tik apie kitus laiške minimus asmenis, tačiau ir jų atvirai neįžeidžia, o tik parodo, kad jis neigiamai vertina minimą žmogų, nepritaria jo idėjoms bei tikslams. Viena iš tokių asmenybių – oratorius Regulus. Plinijus neigiamai vertina Regulo veiklą. Rašydamas draugams, jis labai dažnai mini kokį nors niekšišką Regulo, kuris dėl pinigų buvo pasiruošęs bet kam ir nepaisė jokių moralės normų, poelgį. Regulus kraunasi turtus, sudarydamas testamentus turtingiems žmonėms, išsireikaulaudamas ir sau dalį palikimo, gąsdindamas senyvo amžiaus žmones. Teisminiuose reikaluose Regulus irgi dažnai pasielgdavo kaip norėdavo: „*Dixit aliquando mihi Regulus, cum simul adessemus, tu omnia quae sunt in causa putas exequenda, ego iugulum statim video, hunc premo: premit sane quod elegit, sed in eligendo frequenter errat.*“⁸ (I, 20) Tačiau net ir neigiamai vertindamas Regulą, Plinijus nepamiršta paminėti jo gerųjų charakterio bruožų, sakydamas, kad Regulus buvo labai atkaklus žmogus, kuris visuomet pasiekdavo savo tikslą: teisiniuose reikaluose, nors dažnai klydavo ir elgėsi neapdairiai, buvo labai didelis entuziastas, ir dėl savo įtakos pasiekė, kad oratoriams teisme būtų suteikiamas neribotas laikas kalbėti. Laiške Arianui, kuris buvo para-

⁷ В. С. Соколов, *Плиний Младший*, Москва: Изд-во Московского ун-та, 1956, 124–125.

⁸ „Vieną kartą man pasakė Regulus, kai kartu dalyvavome vienoje byloje: „Tu manai, kad viską, kas yra byloje, reikia iširti, o aš matau gerklę ir spaudžiu ją“. Jis iš tikrųjų spausdavo, ką pasirinkdavo, tačiau besirinkdamas dažnai klydavo.“

šytas po Regulo mirties, Plinijus užsimena, kad kartais teisme jam trūksta Regulo, nes pastarasis gerbė savo veiklą ir stengėsi profesionaliai atlikti visus jam pavestus darbus.

Dar viena priemonė, kuria naudojasi Plinijus, vaizduodamas pasirinkto žmogaus charakterį, – tai laiške, skirtame konkrečiam adresatui, užsiminti apie kitą žmogų ir pateikti jo charakteristiką ar net biografiją. Taip jis dažnai vaizduoja moterų bei jaunų, ką tik pradėjusių karjerą jaunuolių charakterius. Plinijus mėgo tokiu būdu papasakoti kokio nors žymaus žmogaus biografiją. Dažniausiai vaizduojamas asmuo neprataria nė žodžio, tačiau Plinijus pateikia tikslią jo charakteristiką, parodydamas to žmogaus elgesį tam tikroje situacijoje: nelaimėje, ligoje, mirties akivaizdoje, artimųjų praradimo akimirka, tremtyje. Iš ryškiausių moterų paveikslų galima išskirti Plinijaus trečiosios žmonos portretą, jo žmonos tetos Gispulos, Arijos Vyresniosios portretus. Visos jos vaizduojamos kaip stiprios, ryžtingos, protingos ir atsidavusios moterys.

Plinijus visuomet pateikia vaizduojamo žmogaus elgesio vertinimą ir aptaria galimus būsimus poelgius, elgesį konkrečioje situacijoje.

Dar viena priemonė, kuria naudojasi Plinijus, vaizduodamas žmogaus charakterį, – tai vienos asmenybės lyginimas su kita. Paprastai palyginimas pateikiamas ne viename laiške, o keliuose tos pačios knygos laiškuose. Tokio palyginimo pavyzdys – Plinijaus dėdės Plinijaus Vyresniojo charakterio bei gyvenimo (III, 5) sugretinimas su Vestricijaus Spurinos⁹ gyvenimu (III, 1). Spurina ir Plinijus Vyresnysis neturi daug bendro, tačiau tai buvo dvi žymios to

⁹ Vestricijus Spurina buvo įžymi asmenybė, gimė apie 24 m. po Kr., tris kartus buvo konsulu. Kariavo Germanijoje.

meto figūros, kurias Plinijus dialektiškai gretino ir ieškojo šių skirtingų žmonių panašumų: Plinijus pabrėžia jiems abiem būdingą aštrų protą, meilę tvarkai, neįtikėtiną uolumą¹⁰.

Taigi kurdamas literatūrinius charakterius, Plinijus naudoja visą arsenalą priemonių, stengdamasis parodyti vaizduojamą žmogų iš visų pusių, pateikdamas savo komentarus bei vertinimus. Taip pat iš laiškų gauname labai daug informacijos apie patį Plinijų.

Tacitas

Savo draugui istorikui Publijui Kornelijui Tacitui (*Publius Cornelius Tacitus*, apie 55–120 m.) Plinijus skyrė 11 laiškų, daugiausia, palyginti su kitais adresatais. Laiškų gausa rodo ypatingą Plinijaus ryšį su Tacitu. Nors žinoma, kad visos Plinijaus laiškų knygos buvo paskelbtos 97–109 m. po Kr., laiškai, skirti Tacitui, tikriausiai, buvo parašyti anksčiau. Jie pasižymi įvairiu turiniu ir skirtinga tematika, knygose jie išdėstyti nesilaikant chronologinio eiliškumo. Be šių 11 laiškų, adresuotų Tacitui, kituose laiškuose taip pat gausu įvairių pastabų apie Tacitą, jo gyvenimo būdą, kūrybą, charakterį. Draugiškas laiškų tonas rodo Plinijų ir Tacitą artimai draugavus. Plinijus pabrėžia, kad visuomet džiaugiasi, matydamas Tacitą, o iškilus kokiai nors problemai, Tacitas yra geriausias pagalbininkas: „*venisti, si quando alias, nunc maxime mihi desideratus*“ (IV, 13)¹¹. Plinijui lengva kalbėtis su Tacitu įvairiomis temomis, jis pabrėžia, kad jie yra „...*duos homines aetate dignitate propemodum aequales, non*

¹⁰ John Henderson, „Knowing Someone Through Their Books: Pliny on Uncle Pliny („Epistles“ 3.5)“, *Classical Philology*, Vol. 97, No. 3 (Jul., 2002), p. 256–284, 260–261.

¹¹ „... atvykai, dabar, kai man esi reikalingas labiau negu bet kada...“

nullius in litteris nominis...“ (*Epist.* VII, 20)¹². Matyt, todėl dauguma Plinijaus literatūrinių laišku skirta Tacitui, su kuriuo galėjo aptarti savo paties literatūrinę kūrybą, pasidalyti įspūdžiais, apžvelgti tuometinės Romos literatūros padėtį. Plinijus pabrėžia, kad jie gerbė vienas kito užsiėmimus, kad tarp jų buvo santarvė ir tarpusavio pasitikėjimas. Negalėdami dažnai matytis, jie aktyviai susirašinėdavo. Gaila, kad Plinijus kartu nepateikė ir Tacito laišku, kuriuose turėtų būti atsakymai į Plinijaus klausimus. Plinijaus laiškuose labai retai aptariamos asmeninės problemos, juose kalbama apie literatūrą, retoriką, visuomeninį Romos gyvenimą, pateikiami kai kurie paties Plinijaus gyvenimo faktai, pasidalijama rūpesčiais bei baimėmis dėl tuometinės valstybės ir visuomeninio gyvenimo situacijos. Nors laišku nepateikia jokių Tacito asmeninio gyvenimo faktų ir nepapildo jo biografijos naujais duomenimis, jie vertingi tuo, kad atskleidžia Tacito asmenybę. I knygos 20 laiškas, kuriame Plinijus aptaria teisminės kalbos ypatybes, vartodamas daug retorikos terminų bei pateikdamas oratorinių kalbų pavyzdžių, parodo, kad Tacitas buvo puikus retorikos žinovas bei oratorius, nes tik toks žmogus gali įvertinti kaip „[oratio] ... *lata et magnifica et excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat et miscat*“ (I, 20)¹³. Plinijus mini, kad Tacitas yra jam šios srities autoritetas, kuriam jis mielai nusileistų. Tacitas, baigęs retorikos mokyklą, dirbo advokatu ir garsėjo kaip talentingas oratorius, o jo istorijos veikaluose įterptos kalbos buvo jo paties parašytos. Plinijus laiko Tacitą svarbiu visuomenės ir literatūros

veikėju, pažymi jo, kaip oratoriaus, talentą, paminėdamas, kad jis sakė kalbą per Verginijaus Rufo laidotuves. Plinijus vadina Tacitą *laudator eloquentissimus* ir mano, kad Tacito dalyvavimas laidotuvese – tai labai didelė garbė Verginijui Rufui: „*hic supremus felicitati eius cumulus accessit*“ (II, 1)¹⁴. Tacitas, kaip sako Plinijus, turi didelį autoritetą tarp Romos aukštuomenės atstovų, todėl draugystė su juo – geriausia rekomendacija. Kalbėdamas apie Azinijų Rufą, Plinijus pabrėžia jo draugystę su Tacitu, sakydamas, kad „... *cum sit ad conectendas amicitias vel tenacissimum vinculum morum similitudo*“ (IV, 15)¹⁵. Kai reikėjo atidaryti mokyklą gimtajame mieste, Plinijus kreipėsi pagalbos būtent į Tacitą, pasitikėdamas juo ir jo rekomendacijomis. Pats Plinijus jaučiasi labai pagerbtas, kadangi jo vardas dažnai minimas kartu su Tacito vardu. Jis niekada nepraleidžia progos paminėti tų atvejų, kai jis kartu su Tacitu dalyvavo svarstant kokią nors bylą arba kartu su juo užsiėmė kokia nors veikla: pavyzdžiui, senato paskirti, jie gynė Afrikos provincijos gyventojus prieš Marijų Priską. Plinijus sako, kad turtingų žmonių testamentuose jam buvo skiriama tokia pat nuosavybės dalis kaip ir Tacitui; šį dalyką jis laiko garbe sau.

Plinijus labai vertino Tacitą ir kaip draugą, ir kaip mokytoją: „*Equidem adulescentulus, cum jam tu fama gloriaque floreres, te sequi, tibi longo sed proximo intervallo et esse et haberi concupiscebam*“ (VII, 20)¹⁶. Dėstydamas savo nuomonę vienu ar kitu klausimu, Pli-

¹⁴ „... šis paskutinis poelgis prisidėjo prie jo [Rufo] laimės...“

¹⁵ „... kadangi žmonių būdų panašumas yra tvirčiausias ryšys sutvirtinti draugystei.“

¹⁶ „Dar būdamas jaunuolis, kai tu jau buvai įgijęs didelę šlovę, norėjau sekti paskui tave, ir būdamas toli, troškiau būti tau artimas.“

¹² „... du žmonės, beveik to paties amžiaus ir beveik lygūs savo verte, pakankamai žinomi literatūroje...“

¹³ „... [kalba] išsami, iškilminga ir pakili griaudėja, žaibuoją, pagaliau viską sujaudina ir sumaišo.“

nijus visuomet prašo Tacitą įvertinti ją bei pasakyti savo pastabas. Plinijui Tacitas buvo ir rašytojo pavyzdys. Jis vertino Tacitą labiau už save ir džiaugėsi, kad amžininkai pastebėjo glaudų ryšį tarp jų.

Kalbėdamas apie Tacito literatūrinę veiklą, Plinijus užsimena, kad buvo vienas iš tų, kurie pastebėjo Tacito literatūrinį talentą, o Tacito rašomą istorinį veikalą Plinijus laiko labai svarbiu ir reikšmingu ir neabejoja, kad jis bus skaitomas ateities kartų, todėl labai džiaugiasi, kai Tacitas kreipiasi į jį, prašydamas pasakoti savo dėdės Plinijaus Vyresniojo mirties aplinkybes Vezuvijaus išsiveržimo metu¹⁷. Tacito talentu Plinijus niekada neabejojo, jis visuomet pabrėždavo jo kūrinį ilgaamžiškumą: pavyzdžiui, jis užsimena, kad Tacito veikalų amžinumas suteiks nemirtingumo ir Plinijaus dėdei – „*multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet*“ (VI, 16)¹⁸. Plinijus prašo Tacitą įamžinti jo vardą savo veikaluose, suminėdamas įvykius, kuriuos reikia aprašyti: pavyzdžiui, Bebijaus procese pasakytą savo kalbą, kurią laikė dorybės ir pilietinės pareigos pasireiškimu (VII, 33). Įžvelgiama nemažai Plinijaus ir Tacito rašymo stilių panašumų. Plinijus, pasirinkęs savo kūrybai laiško žanrą ir rašęs tik jam būdingu stiliumi, kartais įterpia ir filosofinių pasisakymų. Pasakodamas Tacitui, ką patyrė Vezuvijaus išsiveržimo metu, jis teigia, kad mirties akivaizdoje nebijojo, tik manė, jog „*nisi me cum omnibus, omnia mecum perire misero magno tamen mortalitatis solacio credidissem*“ (VI, 20)¹⁹. Plinijaus laiškuose yra dažnos filo-

sofinės sentencijos, gausu jų ir Tacito veikaluose²⁰.

Plinijus ne kartą pažymi savo ir Tacito literatūrinių bei visuomeninių interesų bendrumą ir jų draugystės artumą. Savo laiškuose jis nepamiršta raginti savęs ir Tacito nenuklysti nuo pasirinkto kelio: prašo draugo neatsisakyti literatūrinės veiklos, net jei jis ir nesitiki sulaukti jam skirtos palikuonių šlovės (IX, 14). Laiškuose Tacitui Plinijus išsamiai nagrinėja stiliaus klausimus, oratoriaus vartojamas literatūrinės priemonės, analizuoja Tacito kūrinis. Plinijaus laišakai Tacitui pasižymi lengvu, grakščiu stiliumi. Plinijus vaizduoja Tacitą kaip vieną žymiausių to meto asmenybių, pabrėžia jo autoritetą, išsilavinimą bei patirtį.

Plinijus Vyresnysis

Dar viena ryški asmenybė Plinijaus laiškuose – tai jo dėdė Plinijus Vyresnysis (*Gaius Plinius Secundus Maior*, 23–79 m.). Plinijaus *Laiškai* ir Svetonijaus parašyta biografija yra svarbiausi šio žymaus romėnų mokslininko, literato ir politikos biografinių faktų šaltiniai. Plinijus savo laiškuose ne tik pateikia savo dėdės biografiją, bet ir atskleidžia jo charakterio bei asmenybės bruožus. III knygos 5 laiške, skirtame Bebijui Makrui, Plinijus išvardija savo dėdės kūrinis ir nurodo kai kuriuos jo gyvenimo faktus. Iš gausybės jo parašytų knygų iki mūsų laikų išliko tik viena – *Gamtos istorija* (*Historia naturalis*), kurią sudaro 37 knygos. Tai labai vertingas veikalas, nes jame išdėstyti faktai, kuriuos Plinijus Vyresnysis paima iš kitų, neišlikusių veikalų, ir jo paties stebėjimai, kuriuos jis surinko ir aprašė savo kelionių metu. Šį veikalą sudaro astronomijos, fizikos, bo-

¹⁷ Elaine Fantham, *Literarischen Leben im antiken Rom. Sozialgeschichte der römischen Literatur von Cicero bis Apuleius*, Stuttgart–Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1998, 198.

¹⁸ „... tačiau tavo nemirtingi veikalai prisidės prie jo amžinumo...“

¹⁹ „tik maniau, pateisindamas savo mirtingumą, kad aš žūstu su visais, ir viskas su manimi vargšu pražūsta“.

²⁰ Sherwin-White, 83.

tanikos, etnografijos, geografijos, zoologijos, medicinos, mineralogijos ir kitų sričių, suskirstytų į atskiras knygas, žinios²¹. Be *Gamtos istorijos*, Plinijus Vyresnysis buvo parašęs ir daugiau veikalų, pavyzdžiui, apie romėnų karus su germanais *Bella Germaniae*. Šiuo veikalu savo *Istorijoje* rėmėsi Tacitas.

Plinijaus Vyresniojo mirtis yra aprašyta Plinijaus laiške apie Vezuvijaus išsiveržimą. Laiške Tacitui Plinijus rašo, kad jo dėdė „*quamvis [...] quasi semper victurus occiderit...*“ (VI, 16)²², tačiau tikisi, kad jis visuomet liks žmonių atmintyje, jei Tacitas aprašys jo mirtį. Plinijus pažymi, kad jo dėdė buvo ne tik valstybės veikėjas, bet ir labai išsilavinęs žmogus, mokslininkas: tai byloja ir jo parašyti veikalai. Kalbėdamas apie savo dėdę Plinijus sako, kad jį ženklino *acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia*²³. Plinijus Vyresnysis labai brangino laiką: pradėdavo dirbti anksti ryte, vėliau keliaudavo pas Vespasianą, paskui padarydavo darbus, kurių reikalavo pareigos; grįžęs namo vėl sėsdavo rašyti ir rašydavo tol, kol ateidavo laikas užkąsti, o pavalgęs vasarą ilsėdavosi saulėje, tačiau ir tuo metu jam skaitydavo, o jis žymėdavosi reikalingas vietas, paskui vėl užkąsdavo ir ilsėdavosi. Net ir pietaudamas jis skaitydavo. Tik taip nepaliaujamai ir sunkiai dirbdamas Plinijaus dėdė parašė tiek daug veikalų ir paliko daug juodraščių su įvairiais pastebėjimais. Tai buvo labai atsidėjęs studijoms žmogus, ir būtent šis žinių troškimas ir tapo jo mirties priežastimi. Pamatęs neįpras-tos formos debesį, kuris kilo po Vezuvijaus išsi-

veržimo, Plinijus Vyresnysis užsidedė šį reiškinį pamatyti iš arti ir jį ištirti. Tačiau gavęs laišką nuo Rektinos, Tascijaus žmonos, kuri tuo metu buvo katastrofos vietoje ir negalėjo išvykti, Plinijaus dėdė pakeitė savo sumany-mą: *et quod studioso animo inchoaverat obiit maximo*²⁴. Jis nusprendė padėti ne tik Rekti-nai, bet ir kitiems žmonėms ir skubėjo ten, iš kur kiti bandė pabėgti. Atsidūręs netoli ka-tastrofos vietos, Plinijus Vyresnysis elgėsi la-bai drąsiai – ramino ir drąsino išsigandusiuo-sius. Kai būti patalpoje pasidarė nesaugu, Pli-nijaus dėdė kartu su kitais žmonėmis išėjo prie jūros. Plinijus labai vaizdingai aprašo, kaip iš dangaus krito pemzos gabaliukai ir pelenai, tačiau kai pasklido sieros kvapas, Plinijus Vy-resnysis neištvėrė, nukrito ir užduso.

Vokonijus Romanas

Dar vienas geras Plinijaus draugas ir artimas jam žmogus – Licinijus Vokonijus Romanas. Plinijus parašė jam 8 laiškus. Vokonijus – tai Plinijaus vaikystės draugas ir ši draugystė tru-ko visą gyvenimą. Plinijus, turintis aukštesnes pareigas, globojo Vokonijų, stengėsi jam pa-dėti įgyti imperatoriaus palankumą. Vokonijus priklausė raitelių luomui, jo motina buvo kilusi iš Ispanijos. Po Vokonijaus tėvo mirties ji ištekėjo antrą kartą už kito žmogaus. Šis, pamilęs Vokonijų dėl jo kuklumo ir dorybių, jį išūnijo. Plinijui paprašius imperatorių Ner-vą, Vokonijus tapo senatoriumi. Plinijus pa-rūpino Vokonijui „trijų vaikų tėvo teises“. Taip pat dėjo pastangas, kad Vokonijus būtų per-keltas į aukštesnes pareigas.

Vokonijus – geriausias Plinijaus pašnekovas, su kuriuo buvo galima kalbėtis ir rimtai, ir juo-

²¹ Kenneth Scott, „The Elder and Younger Pliny on Emperor Worship“, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 63 (1932), p. 156–165, 158.

²² „nors jis žuvo, tačiau, tarsi visuomet bus gyvas.“

²³ „aštrus protas, neįtikėtinas uolumas ir didžiausias rūpestingumas.“

²⁴ „Jis pakeitė sprendimą, kurį priėmė mokslo žmo-gus, ir darė tai, kas derėjo kilnios sielos asmenybei.“

kais. Vokonijus domėjosi literatūra: kaip ir Plinijus, rašė laiškus. Taigi dėl pomėgių ir charakterių panašumo ši draugystė truko visą gyvenimą ir buvo labai tvirta. Ir vienas, ir kitas mėgo leisti laiką už miesto ir atsidėti literatūriniais pomėgiams gamtoje, domėjosi žemdirbystės problemomis, architektūriniais eksperimentais.

Laiškuose Vokonijui Plinijus aptaria įvairius, bet labai svarbius jiems abiem klausimus, papasakoja juokingą istoriją apie Paseną Paulių, kuris manė, kad literatūrinis talentas yra paveldima savybė, todėl tvirtino, kad jis esąs ne tik poeto Propercijaus kraštietis, bet ir palikuonis.

Vokonijui Plinijus išpasakoja ir savo bėdas bei sielvartą dėl savo globėjo Verginijaus Ruffo mirties (II, 1), pasidžiaugia savo laimėjimais Viriolos byloje (VI, 33), rašo apie savo išpūdžius iš kelionės po Italiją (VIII, 8), aptaria su juo literatūrinius klausimus: vieno ar kito stiliaus pranašumus, medžiagos paskirstymą oratorinėje kalboje, klausia jo nuomonės: „Jei sužinosiu, kad kas nors tau nepatiko, būsiu tikras, kad visa kita patinka“ (III, 13).

Kalpurnijus Fabatas

Kitas Plinijaus adresatas, kuriam skirti 9 laišakai, – tai Plinijaus žmonos senelis, Kalpurnijus Fabatas. Jis gyvena savo gimtajame Komo mieste, kuris yra ir Plinijaus gimtinė. Fabatu rūpinasi jo duktė. Šeimos narius sieja šilti ir nuoširdūs santykiai. Tai galima pastebėti jau pirmajame Fabatui skirtame laiške (IV, 1), kuriame rašoma, kad Plinijus ir jo žmona ruošiasi aplankyti senelį.

Fabatas priėmė Plinijų kaip sūnų. Jis domisi jo reikalais, duoda jam pavedimus Romoje, prašo pasirūpinti savo draugais, kartu išreiškia nepasitenkinimą dėl pernelyg didelio Plinijaus dosnumo draugams (VII, 11), vėliau atsiprašo už griežtumą. Tačiau Plinijus la-

bai dėkingas Fabatui: tokį elgesį jis supranta kaip gilaus jausmo požymį, kaip ryšį tarp tėvo ir sūnaus. Plinijus taip pat domisi Fabato gyvenimu. Jis padeda seneliui suremontuoti dvarą Kampanijoje. Plinijus džiaugiasi, kad senelis rūpinasi gimtuoju miestu, stato naujus visuomeninius pastatus ir negaili tam pinigų, ši veikla juos suartina. O kai Fabatas nusprendžia išlaisvinti keletą savo vergų, Plinijus jam padeda, kadangi vergų paleidimas į laisvę turėjo būti tinkamai parengtas teisine prasme, o išlaisvinimo aktą galėjo patvirtinti pareigūnas, einantis pretoriaus pareigas. Mažo miestelio gyventojui laikytis visų reikalavimų buvo labai sunku. Tačiau seneliui padėjo Plinijus, paprašęs vieno iš savo draugų, kuris turėjo važiuoti į Betikos provinciją eiti prokonsulo pareigas, pakeliui apsilankyti Kome ir patvirtinti vergų išlaisvinimo aktą. Plinijus rašo apie tai Fabatui, patardamas seneliui nesizeminti prieš atvykusi pareigūną, o išlaikyti savo garbę ir orumą (VII, 23). Kitame laiške Plinijus džiaugiasi, kad prokonsulo ir Fabato susitikimas buvo sėkmingas, o Romos valstybėje atsirado daugiau piliečių – atleistinių (VII, 32).

Paskutiniame laiške (VIII, 10), skirtame Fabatui, atsiskleidžia labai šilti Plinijaus ir Fabato santykiai. Plinijus, pasakodamas apie šeimos tragediją (Plinijaus žmona prarado kūdikį), pats labai sielvartaudamas, randa šiltų paguodos žodžių seneliui, kuris labai laukė provaikiaičio.

Svetonijus Trankvilas

Tarp Plinijaus adresatų buvo ir dar vienas istorikas – Svetonijus Trankvilas (*Gaius Suetonius Tranquillus*, 75–160 m.), vėliau išgarsėjęs veikalu *Dvylikos cezarių gyvenimas (Vita duodecim caesarum)*. Ir nors Plinijus skiria Svetonijui mažiau dėmesio negu kitiems savo adresatams, aprašo jį kaip artimą sau žmogų, va-

dina „savo artimu draugu“ (*contubernalis*). Svetonijų Plinijus parodo kaip paprastą jauną žmogų, kuris nesiruošia visuomeninei karjerai ir menkai pasitiki savimi. Jis netgi atsiskako Plinijaus parūpintų jam pareigų, prašydamas suteikti jas draugui. Svetonijus ruošiasi advokato karjerai, tačiau yra labai prietaringas, bijo sapnų ir visokiausių ženklų, todėl prašo Plinijaus pagalbos (I, 18). Istorikas yra labai kuklus: jis neskuba skelbti savo veikalų, kuriuos Plinijus gerai įvertino, o pastarasis prašo draugo kuo greičiau tai padaryti (VI, 10).

Plinijus parodo Svetonijų ir iš kitos pusės: norėdamas pirkti sodybą, Svetonijus prašo Plinijaus pagalbos (I, 24). Plinijus, suradęs žmogų, galintį pasirūpinti šiuo reikalu, paaiškina jam Svetonijaus charakterio bruožus: Plinijus vadina Svetonijų mokytu žmogumi (*vir scholasticus*), kuriam reikia tik tiek žemės, kad galima būtų prisiglausti, kur galėtų pailsėti akys, kur būtų takelis, kuriuo būtų galima vaikščioti, kur galėtų žinoti kiekvieną vynuogyno šakelę, kiekvieną krūmą. Tačiau sodyba turi būti netoli miesto, patogį gyventi ir tokioje vietoje, kurioje būtų galima atsidėti literatūrinei veiklai.

Plinijus, vaizduodamas žmonių charakterius bei biografijas, medžiagą pateikia įvairiai: kartais charakterių bruožai bei biografijos faktai skaitytojams pateikiami palaipsniui keliuose laiškuose, tačiau atsitinka ir taip, kad charakteris ir biografija išsamiai vaizduojami tik viename laiške, o vėliau arba būna sukonkreтинami įvairiais faktais, arba paliekami taip, kaip yra. Labai svarbus ir paties Plinijaus vertinimas.

Biografinis arba literatūrinio portreto žanras puikiai atitiko tuometinės literatūrinės visuomenės poreikius. Kaip ir jo amžininkai ir bičiuliai – retorikos mokytojas Kvintilianas ir istorikas Tacitas – Plinijus matė, kad to meto visuomenės literatūriniai interesai susiaurėjo, dėl to suprastėjo literatūrinių veikalų kokybė.

Plinijus žinojo epistolografijos taisykles, buvo skaitęs daug epistolografinių veikalų, tačiau jo laišškai nebuvo tik pamėgdžiojimo ir sekimo rezultatas. Jam pavyko suvokti savo laikotarpiui būdingą siekį kurti mažųjų formų kūrinius ir pasiūlyti naują prozinio grožinio laiško formą, kuri priminė mažųjų formų žanrus poezijoje: epigramą, lyrinį eilėraštį, elegiją. Būtent toks laiškas atitiko to meto skaitytojų ir rašytojų siekius, susiejo prozą su poezija. Tokiame laiške puikiai tiko paaiškinti visuomenės nuotaikas, literatūrinius interesus, kurie tuomet buvo nukreipti į individualius išgyvenimus, gamtą, buitį. Sumažėjęs domėjimasis visuomeniniu ir politiniu gyvenimu apribojo kūrinių tematiką: politinės ir socialinės temos buvo nustumtos į šalį, visuomeninės reikšmės klausimai, jei ir atsispindėdavo literatūros kūriniuose, tai tik kalbant apie privatų gyvenimą. Todėl rašytojai privalėjo ieškoti naujų raiškos formų, atsirado dėmesys smulkmenoms, nereikšmingiems dalykams. Buitinės scenos, vaizdo charakteristika, detalių fiksavimas užima svarbią vietą to meto laiškuose. Juose atsispindi autoriaus sąmojis, jo charakteris, mąstymo būdas, jį supantis gyvenimas, todėl galima kalbėti ir apie autobiografijos žanro atspindį laiškuose. Rašydamas draugams, Plinijus leidžia skaitytojui pamatyti savo charakterio bruožus ir savo gyvenimo įvykius. Laiško pobūdis ir forma suteikdavo Plinijui galimybę parodyti save įvairiose gyvenimo situacijose. Manoma, kad jis, rašydamas laiškus, tikėjosi amžinos šlovės ir literatūrinio nemirtinumo, siekdamas juose įamžinti savo gyvenimą, savo politinę literatūrinę veiklą.

Visi Plinijaus minimi žmonės – realūs asmenys. Laiškas, pasirinktas kaip žanro forma, padėjo Plinijui sukurti tikrovišką to laikotarpio vaizdą ir leido tiksliai perteikti žmogaus charakterio bruožus bei elgesio motyvus.

ŠALTINIAI

Antikos pedagogai, Pedagoginiai raštai, sudarė D. Dilytė, Kaunas: Šviesa, 1991.

C. Plini Caecili Secundi Epistularum, Libri novem. Recognovit Henricus Keli, Lipsiae: Teubneri, 1896.

Fifty letters of Pliny, ed. A. N. Sherwin-White, Oxford: Oxford Univ. Press, 1992.

Письма Плиния Младшего, перевод, М. Е. Сергеевко, А. И. Доватур, Москва: Наука, 1984.

LITERATŪRA

Crook J. „The Letters of Pliny: A Social and Historical Commentary by A. N. Sherwin-White“, *The Classical Review*, New Series, Vol. 17, No. 3 (Dec., 1967), p. 311–314.

Fantham E. *Literarischen Leben im antiken Rom. Sozialgeschichte der römischen Literatur von Cicero bis Apuleius*, Stuttgart–Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1998.

Henderson John. „Knowing Someone Through Their Books: Pliny on Uncle Pliny („Epistles“ 3.5)“, *Classical Philology*, Vol. 97, No. 3 (Jul., 2002), p. 256–284.

Scott Kenneth. „The Elder and Younger Pliny on Emperor Worship“, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 63 (1932), p. 156–165.

Stout S. E. „Scribe and Critic et Work in Pliny's Letters“, Indian Univ. Press, 1954, 226

Sherwin-White A. N. „Pliny, The Man in His Letters“, *Greece & Rome*, Second Series, Vol. 16, No. 1 (Apr., 1969), p. 76–90.

Victoris C. Tullii, *Ars rhetorica*, ediderunt R. Giomini, M. S. Celentano, Leipzig: Teubneri, 1980.

Античная эпистолография. Очерки, отв. ред. Т. И. Кузнецова, Москва: Наука, 1967.

Соколов В. С. *Плиний младший*, Москва: Наука, 1956.

Очерки истории литературной критики, отв. ред. М. Е. Грабарь-Пассек, Москва, 1963.

АДРЕСАТЫ ПИСЕМ ПЛИНИЯ: РАЗНООБРАЗИЕ ХАРАКТЕРОВ

Анна Мацюнене

Резюме

Данная статья посвящена анализу литературных образов адресатов и тех личностей, о которых просто упоминается в письмах. Так как письма распределены между адресатами очень неравномерно, в статье большее внимание уделяется ярким личностям: Тациту, Пли-

нию Старшему, Воконию Роману, Кальпурнию Фабату, Светонию Транквиллу. Все изображаемые характеры отличаются жизненной правдивостью. Анализируются приемы и методы, которыми пользуется автор чтобы точно передать характер.

Gauta 2008 10 13

Priimta publikuoti 2008 12 08

Autorės adresas:
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
El. paštas: anna.maciuniene@flf.vu.lt